

Hermán M. János

Miskotte, a magyar gyermekek holland pártfogója

Érdeemes Kornelis Heiko Miskotte munkásságának és hatásának szerepét tanulmányozni a magyar teológiai irodalomban, a köztudatban pedig úgy is számon tartani, mint a világháborúkat átvészelt magyar gyermekek ügyének pártfogóját.

Miskotte hiteles teológusként szólalt meg 1924-ben és a második világháborút követően is a magyar gyermekek felkarolása és hollandiai gondozása ügyében. Neve és tudományos munkássága¹ az erdélyi lelkipásztorok előtt nem ismeretlen, aktualitását sem kell erőltetni:

¹ Boer, Dick: „Ismer minket az Isten”. Bevezetés Miskotte teológiájába. Fordította: Juhász Tamás. In: *Református Szemle* C. évf. 2007/3, 537 (elhangzott Györgyfalván, 2005 októberében, a Romániai Országos Református Lelkészszerkezeti Szövetség és a Holland Továbbképző Intézet szervezésében tartott önkéntes továbbképzőn; koordinátor: Ries Nieuwkoop református lelkész, Zwolle): „Kornelis Heiko Miskotte 1894-ben született Utrechtben. Itt tanult teológiát is. A Németalföldi Református Egyház lelkipásztora volt, legutóbb (1938–1945 között) Amszterdamban, ahol az egyház peremén élők – elsősorban értelmiségiek – közötti missziót végezte. 1932-ben *A zsidó vallás lényege* című értekezésével doktori fokozatot szerzett. 1945-ben, néhány amszterdami lelkészársával együtt kiadta a *Micsoda lélek lakozik bennünk?* című röpiratot, amelyben bejelentették, hogy belépnek a szociáldemokrata pártba. Miskotte maga már a háború előtt tagja volt ennek a pártnak. 1945–1959 között a Leideni Egyetemen a dogmatika és biblia teológia professzora volt. Ebben az időben jelent meg fő műve, a *Hallgatag istenek. Az Ószövetség értelme* (1959). 1976-ban halt meg.”

A cortgenei magyar gyermekakcióra Ries Nieuwkoop hívta fel a figyelmemet 2005-ben.

Dr. Ferencz Árpádnak, a DRHE tanárának mondok hálás köszönetet az *Élet és Jövő* 1948/25. száma megszerzéséért.

Miskotte szövegeinek a fordítását átnézte Hermán Mostert Rebeka Rubinka.

A belgiumi magyar gyermekakció szempontjából fontos névsorok és egykori közlemények feltárása érdekében, Dobai Sándor jelenlegi Liège-i római katolikus magyar főlelkész szerint, a Caritas Catolica brüggei irodájában vagy a brüsszeli főirodájukban kellene szerencsésen kutatni. Magától értetődik, hogy a korabeli flandriai protestáns gyülekezetek levéltáraiban is van anyag, főleg azok diakóniai bizottságainak jegyzőkönyveiben. Elismerő tisztelettel idézem ft. Dobai Sándor 1998. aug. 20-án kelt levelét: „Kedves János! Minden igyekezetem ellenére nem tudtam semmi érdemlegeset előkeríteni a régi könyvekből. E két részlet egy 1934-ben megjelenő Évkönyvből van véve. De akkor már nem tárgyalták a gyermekakciót, mely a 20-as évek után főleg 1924–29-ig tartott. Akkor kb. 10 000 magyar gyermek érkezett, rövidebb-hosszabb időre a Caritas Catholica szervezésében befogadó családokhoz. A legtöbbje persze visszament.

„A miskottei teológia nagy erőssége, hogy úgy leplezi le az emberi hübriszt, hogy közben a modern ember életérzését komolyan véve az élet értelmét jelentő Krisztus-követést mutatja fel. A teológiai etika a 20. században felismerte ennek a lehetőségnek az erejét, de napjainkra mintha lanyhulni látszana hatása.”²

Miskottéval foglalkozva nem tehetjük, hogy csupán lábjegyzetben említjük meg azt a derék ismeretterjesztő vállalkozást, amely a holland református teológiai gondolkodás három markáns képviselőjének rövid életrajzát és néhány igehirdetését közli. Miskotte, Noordmans és Van der Werf személyéről van szó, és sokunk számára ez volt a legelső alkalom a velük való ismerkedésre. A jó harminc évvel ezelőtti „földalatti” kiadás részletei talán még felderíthetők, a szálak Hebe Kohlbrügge asszonyhoz vezetnek, akinek szoros kapcsolata volt a három teológussal.³ A *Holland prédikációk* című kis kötetről van szó, ahol Ézs 38,19 alapján az életszeretetről, 1Móz 4,15 alapján pedig a szent jegyről olvashatunk két magvas prédikációt Miskotte neve alatt.⁴

Legtöbben flamand vidéken, főleg nagycsaládosoknál nyertek befogadást. Most halnak az utolsók, akik akkor gyermekként jöttek és itt maradtak. Nagyon sokat ismertem közülük. Talán a Caritas fő irodájában Brüsszelben, vagy Brüggeben találsz nyomokat. Szeretettel köszöntelek: Sándor bátyád.”

Posta Benjámint OFM brüsszeli lelkes segítőkészségéért is e helyen mondok köszönetet a küldött anyagért. Idézem a levele vonatkozó részét: „Kedves János Testvérem! [...] Mellékelem az eddig összegyűjtteni sikerült anyagot a gyereksegély akcióról. Ezek mind a megjelölt szerzőtől származnak, ti. személyes látogatásom alkalmával kaptam ajándékba tőle, azzal a felhatalmazással, hogy szabadon használhatom. Négy újságcikk-közlemény. A gépelt adattáblázat nem tudom, hogy hol jelent meg, vagy megjelent-e egyáltalán. Végül ezen kutatás eredményeként készült egy film, amit a holland tv is közvetített. A másik két lapos melléklet a Gent-Ostakker-i Magyar Flamand Baráti Kör lapjának legutóbbi számából való. A hátlapján ott van minden adat, ami az esetleges kapcsolatfelvételt elősegítheti [...]. Isten áldotta szent szolgálatot kíván, szeretettel paxol legkisebb testvéred az Urban, Benjámint. Brüsszel, 1998. május 3.”

Hálás vagyok dr. Borovi József professzornak, akitől a legtöbb anyagot kaptam, és akinek én is továbbítottam hollandiai dokumentációt az azóta megjelent művéhez, amely a hollandiai magyar katolikus lelképásztorokról szól.

² Ferencz Árpád: A titok felé nyújtózkodva. Megjegyzések K. H. Miskotte teológiájának margójára. In: *Református Szemle* C. évf. 2007/3, 573. Ugyanezen cím alatt megjelent a DRHE 2006/2007-es *Orando et laborando* című értesítőjében is; Debrecen 2007. Dr. Ferencz Árpád tanulmánya Miskotte életművének értő, kiváló magyar összefoglalása.

³ Kohlbrügge, Hebe: *Twee maal twee is vijf*. Kok-Kampen, 2002. H. Kohlbrügge és Miskotte ismeretsége az ellenállás idején vált szoros kapcsolattá. Lásd e könyvben a 41. és 56. oldalakon leírtakat, ahol Miskotte kérdéseit közvetítette Karl Barth felé, vállalva a háborús veszedelmekkel járó utazást Svájcba, és amikor Amszterdamban részt vesz a Miskotte igehirdetésén 1945. május 9-én, a német kapitulálás után.

⁴ *Holland prédikációk*. Stencilezett sokszorosítással készült példány. Kiadási hely és évszám megjelölése nélkül. Hebe Kohlbrügge asszonyt ajándékozott nekem egy példányt 1983. szept. 25-én. Antal József (posztakadémiai képzésen vett részt az utrechti egyetemen 1969. december és 1970. márciusa között) szóbeli közlése nyomán írom, hogy a Miskottéről szóló ismertetést és a két prédikációt ő fordította Etéden, a másik

Miskotténak a holland–magyar gyermekakciókban való részvétele valahogyan háttérbe szorult, talán csak a témával foglalkozók tudnak róla. Halálának évében, 1976 folyamán jelent meg az a kiadvány, amelynek a jeligeje: „Mint aki szolgál”, és amely nem más, mint Cortgene gyülekezetének a híradója, annak csonkítatlan kiadása, vagyis a lap összes példányai 1923 októbertől 1925 áprilisáig.⁵ Jóllehet 1921-ben került első gyülekezetébe, a híradó szerkesztésére csak két év múltával kerülhetett sor, és azt beiktatási prédikációjának a tanításával indította: Jézust szolgáló szeretettel lehet igazi gyülekezetté válni. Megjegyezzük, hogy a lapban egyetlen előkészítő hírt sem találunk a magyar gyermekakcióval kapcsolatban, pedig a számunkra fontos írásából kiderül, hogy komoly, befogadó családokat kereső szolgálatot végzett a magyar gyermekek emlékezetes érkezése előtt.

De Hongaartjes komen I.

Az első évfolyam 19. számában (1924. márc. 15.) *Jönnek a kis magyarok* címmel egy megható jegyzetet közöl, amelyet a következő számban folytat. Mivel forrásjellegű, ezért az értékes miskottei szöveg fordítását teljes egészében idézzük.

„Eleinte csak a sürgés-forgás látszott. Azután, a felkelő nap sugaraitól övezve, beszálltak a gátakon gyorsan áthajtó négy autóba. Összezsúfolódva ültek, mindnyájan bólintottak és kacagtak, a vezetők felé kacsintottak, integettek, mutogattak. A fiúk, ablaküveghez nyomott orral követték, hogy a sárga autók egymást előzve miként kergetőznek. Eközben elfelejtették a vonaton töltött hosszú utat és nézték a fényt, valósággal érezték a fényt, amíg a szemükben is fény támadt; a kislányokból valami felszabadult, megtört a zárkózottság kérge.

Mindenütt emberek sietnek ki a házaikból az utcára és integetnek és a meleg tekintetüket hozzák elő a fényben; belőlük is feltör valami – ah, mennyire, milyen keményen beenyvesedtünk, halvány lehetősége sem volt annak, hogy természetes érzések jussanak ki szívből, hiszen még a legnagyobb megindulásainkat is szégyelljük.

Azt azonban látni kellett volna, úgy ahogyan azt én láthattam az első ülésről; itt-ott egy-egy merev kéz emelkedik a levegőbe, először félig, ügyetlenül, még egy kicsit görcsösen, aztán (miután a gyermekek valamennyien visszaintenek) felszabadultan, erőteljesen és meghatóan: könnyedén leng a bütykös ököl le és fel; könnyek tolnak a szemekbe.

két szerzőt pedig más fordította. A holland nyelvű összefoglalókat valószínűleg Jan Schippers írta. E kötetnek példányát találjuk a Sárospataki Református Gimnázium Könyvtárában (jelzete: b. 28. 185). Érdekes, hogy a 93 oldalas füzet megjelenési éveként a katalógusban itt 1978 van feltüntetve.

⁵ Miskotte, K. H.: ...als een die dient. Volledige uitgave van het 'Gemeentebloodje Cortgene' [Mint aki szolgál. A „Cortgene Gyülekezeti Híradó” csonkítatlan kiadása]. Ten Have/Baarn 1976. (A továbbiakban: GC.)

Mi is az, az a csodálatos, ami áthatja és felkavarja a szívünket? Csak az együttérzés lenne? Úgy hiszem, hogy sokkal többről van szó. Akkor mi másról?”⁶

A magyar gyermekek Cortgene községébe való érkezéséről szóló első híradás mintegy keresztmetszete is a Miskotte és a gyülekezete közötti kapcsolatnak, az egymástól való távolságtartásnak, az Ige megértése és elfogadása körüli nagy különbségeknek. Másrészt váratlanul épült érzelmi hidat is jelentett a magyar gyermekek érkezése a lelkipásztor és a hívei között. Nemsokára ehhez hasonlítottak 1924 júniusában, első gyermekük, Titia születése alkalmával esett látogatások a parókián. Nyilvánvaló, hogy Miskotte a környékbeli kollégáihoz hasonlóan, vezető szerepet vállalt a gyermekek fogadásában és elhelyezésében.

Cortgene múltjáról

Manapság Kortgene név szerepel a közigazgatási névjegyzékben, szervezeten pedig Kats-Kortgene Protestáns gyülekezete lépett a helybéli Hervormde Kerk örökségébe. Történetileg a 13. századig nyúlnak vissza a parókiára vonatkozó adatok, míg 1530-ban a Szent Félix nevű szökőár mindent elpusztított, kivéve a templomtornyot, amely 150 évig a víz alá került. Amikor 1681-ben hozzáfogtak a templom csarnokának építéséhez, a templomtornyot úgy erősítették meg, hogy új falat húztak köréje. Harangjuk 900 kilós, Tromp holland tengernagy hadizsákmányként hozta egy francia szigetről és a községnek adományozta. Németek vitték el 1942-ben, de hajójuk elsüllyedt, és a háború végén a hollandok kihalászták az 1661-ben öntött Suzanne nevű harangot. Monumentális orgonát 1905-ben építettett az egyházközség a Nicolaaskerk szentélyébe.⁷

Cortgene 1413 óta városi jogokkal bír. A kisváros lakosainak száma 1874-ben 1037 fő, 1974-ben pedig 1275 lakost írtak össze. A gyülekezet ma is abba a templomba jár istentiszteletre, mint a Miskotte idejében, de a fényképek alapján a templombelső teljesen átalakult az 1953-as katasztrófát követően, amikor a víz még a keresztelőmedencét is kisodorta a templomból, és azt többé soha nem találták meg. A levéltári anyag is megsemmisült, de ami fájdalmasabb, az az, hogy igen sokan pusztultak el a lakosok közül. Kortgene protestáns

⁶ GC, 101. A jegyzet holland címe: *De Hongaartjes komen*. Megjegyezzük, hogy 1924. március 15. szombatra esett, és Cortgene egyházközségében az aznapi bibliaolvasásra az ApCsel 25. fejezete volt kijelölve. Az ige hirdetés textusa 1924. márc. 2-án 2Móz 20,27; márc. 9-én Préd 10,7; március 16-án, vasárnap Mt 6,6–11, egy hét múlva, márc. 23-án pedig Jn 13,30–31.

⁷ Az adatok a műemlékvédelmi egyesület emléktáblájáról és C. P. Pols: *Kortgene in oude ansichten* című albumából származnak; Europese Bibliotheek, Zaltbommel 1974. Ld. http://www.europese-bibliotheek.nl/nl/boeken/Kortgene_in_oude_ansichten/100-106630/artikel/1#fragment. Ld. még Bruijns, Jan: *Met veele voorregten begunstigd – Wandeling door de geschiedenis van Kortgene*. Uitg. De Koperen Tuin, Goes 1991, 142.

gyülekezetének mai lelkipásztora, Nico L. M. Vlaming szíves közlése szerint Miskotte a 18. az 1689-től Cortgeneben szolgáló lelkészek névsorában, amint arról a konzisztóriumban található felírtos tábla tanúskodik.

A rendelkezésünkre álló gyér anyagból egy 1905-ös ébredési és evangelizációs kampány leírása arról vall, hogy buzgóság szempontjából kicsi volt az a gyülekezeti mag, amelyik nyíltan vállalni mert a példamutató keresztyén életet, és annál több volt a közömbösök vagy az őket gúnyolók száma.⁸ Miskotte négy évig tartó cortgenei szolgálatára⁹ nézve egy korabeli tanú visszaemlékezései nyomán idézünk az általa leszűrt következtetésekből.

A presbiter J. Versee a volt lelkészük 75. születésnapján úgy látta, hogy Miskotte valóságos jelenségnek számított, „a szeretet követelményei iránt végtelenül következetes volt”. Szerette a sziget népét, miközben felfedezte a zeelandi táj szigorú szépségét. Egyházilag nézve Észak-Beveland legpusztább területén szolgált, ahol a lelkiséget illetően minden az ezékieli profécia csontokkal teleszórt vidékéhez hasonlított. Mivel kritikusan viszonyult a társadalmi kérdésekhez, ezért sok ellenállásba ütközött. Egyesekkel életre szóló barátságot kötött, de amikor kibúcsúzott, akkor úgy tűnt, hogy a gyülekezettel való kapcsolata olyan volt, mint egy szerencsétlen házasságon belüli viszony. Gyakran nem értették meg, másrészt pedig nem osztottak egymás életszemléletében. Hallgatóinak és olvasóinak a szívében azonban elindított valamit azáltal, hogy hirdette „az Elrejtett iránti határtalan bizalom új vallását”.¹⁰ Hozzá kell tennünk, hogy naplójában árnyaltabban ír arról a mintegy 1350 „tág értelemben vett konfesszionális egyháztagról, akik nagyjából jóindulatúak, felületeseek, kellemes-egyháziasak (vasárnaponként kétszer tempomosak) és keresztyén-történelmi beállítottságúak”.¹¹

De Hongaartjes komen II.

„Nem, nem csupán együttérzés; ez a mi vérrokonságunk vonzalma, vadul feltörő és édes felismerése annak: ezek a mi gyermekeink, fi- és

⁸ Couvée, H. J.: Over de samenkomsten te Cortgene op. 23 en 24 oktober, 1905. In: *Enige herinneringen aan de opwekking in Holland in 1905*. Door Johannes de Heer, opnieuw uitgegeven door D. P. Baan, Sliedrecht.

⁹ K. H. Miskotte 1914 és 1920 között folytat teológiai tanulmányokat az utrechti egyetemen. Miskottet 1921. febr. 30-án hívják meg Cortgenébe, május 12-én Utrechtből hajóval költözteti az édesapja a szigetre. Cortgenei beiktatása 1921. május 22., kibúcsúzó istentiszteletének dátuma: 1925. márc. 29. Meppel gyülekezetébe távozik. A klasszikus zenét és a sportot kedvelő fiatalember, Cortgenébe készülve, naplójában azon töpreng, hogy talán sohasem fog többé futballmeccset látni. Ld: Willem van der Meiden: *Om de kracht van het weerwoord – de aanhoudende actualiteit van K. H. Miskotte (1894–1976)*. Uitgeverij Narraatio, Gorinchem 2006.

¹⁰ Klei, A. J.: Dominee Miskotte in alles ongewoon. In: *Trouw* 1976. okt. 9., 2.

¹¹ Verkade, Frans: *Worstelende Miskotte: „Hemelse beslissingen moeten over ons vallen.”* Bijna uit Meppel „weggevlucht”. Ld. <http://www.dominees.nl/publicaties/dr%20KH%20Miskotte.pdf>.p.2.

lánytestvéreink, az emberiség bántalmazott rügyei, és pedig ugyanannak az emberiségnek, amelyből mindnyájan származunk.

Elszorul a torok, homályossá válik a látás – mert egyetlen villámgyors pillantással, látnoki látással láttunk egy másik életet, amelyben eltűnnek a válaszfalak az emberek és a népek között. Hirtelen megsejtjük, hogy mennyire másként, milyen bensőségesen, milyen csodálatosan rendelkezett Isten az emberrel; egyből teljes bizonyossággal tudjuk, hogy a boldogságunk másban rejlik, mint az önmagunkhoz és a tulajdonunkhoz való ragaszkodásban. Érdeklődésünk, figyelmünk és rokonszenvünk átível a család és a haza határai fölött, és felismerjük, hogy rideg életvitelünkkel áltattuk magunkat, majdnem megfojtottuk a bennünk lévő gyermeket; lelkünk kevésbé virágzik, mint ahogy tehetné – ezt is most vesszük észre –, mivel túlságosan hagytuk magunkat önmagunkhoz, környezetünkhöz, gondolkodásmodunkhoz és az országunkhoz kötni.

Szívbeli hállával emlékszem a sokak arcán megjelenő meghatottságra. És igazából megláttam a gyülekezetem legjobb oldalát – oh, mennyire megörvendeztetett ez engem. És azok közül, akik segítettek – bár kezdetben nehézségekkel szembesültek – senki sem fog sajnálkozni.

De tudjátok mit? Ebben a meghatottságban és ezáltal, öntudatlanul is megsemmisítő ítéletet arattunk az összes háború és a mindenféle gyűlölet fölött, hódolva a szeretet szuverén szépségének, amely a legnagyobb és az egyetlen az ég alatt lévő erők közül, és amely bennünket boldoggá tesz, szabaddá, ruganyossá és nagygyá.”¹²

A cortgenei gyülekezeti lap összes számainak elolvasása után szinte úgy tűnik, hogy ez az egyik gyöngyszem a Miskotte korabeli teológiai esszéi közül. Sokkal többről van itt szó, mint csak annak a híradásáról, hogy magyar gyermekek érkeztek a községbe. Valójában annak az etikai tartásnak a fundamentumát igyekszik felfedni, amely az egész gyermekakciónak és valóban a béke-mozgalomnak a nyitja, amelyet ő páratlan szárnyalással fogalmazott meg.

Ravasz Lászlónak későbbi, a gyermekakciókra emlékező méltatásában találunk hasonló emelkedettséget, amely valósággal rímel a miskottei gondolatok töltetével:

„Nem tudom, hogy összesen hány gyermekvonat indult Nyugatra. Nem tudom, hány gyermek mennyi időt töltött Svájcban, Hollandiában, Belgiumban, de alig volt jelentősebb vállalkozás a két világháború között, mint ez. Sok-sok ezer gyermek, rosszul táplált, lerongyolódott, meggyöngült ellenállású, vonult boldog, békés nyugati otthonokba. Ott módjuk volt megszerettetni a magyart, s meg is szeretették.

Látták, milyen az értelmiségi, a kispolgári, a munkás és a gazda családi élete, hétköznapja és vasárnapja, hogyan dolgozik és hogyan szórakozik, milyen a műveltsége és az egészsége. Osztálytársakat, barátokat

¹² GC, 105–106.

szerzett, azokkal éveken levezett, s mikor itt megjavultak az állapotok, a holland vagy a svájci „testvér” eljöhett ide látogatóba. Ennek a barátságának olyan számai szövődtek, amelyek ennek a nemzedéknek élete fogytáig tartanak. Többet tett a nemzetek közötti megértés és jóakarát terén, mint száz békekongresszus és leszerelési propaganda.”¹³

Feltűnő, hogy a holland–magyar kapcsolatok egyik fő témakörében, a gyermekmentések történetében Miskotténak ez a messianisztikus látomású írása még nem fordult elő. Az viszont ismert, hogy 1948-ban ismét hallatta hangját, és van Ruler professzor kollégájával együtt szervezte Leidenben a magyar gyermekek újonnan tervezett utaztatását, de erre még visszatérünk egy következő tanulmányban. Szívünk mélyén abban reménykedtünk, hogy Miskotte a gyülekezeti lapban még írni fog a magyar gyermekek cortgenei fogadásáról, ott-tartózkodásuk különlegességeiről, de be kell érniünk annyival, amit egyetlen alkalommal, az 1924-es szept. 6-i lapszámban olvashatunk:

„1. A legelső, a magyar gyermekeket hazaszállító vonat október 7-én indul. 2. Sürgető levelet kaptunk, hogy mégiscsak kerítsünk helyet a német gyermekeknek. Kérem önöket, mindnyájukat, akik még nem fogadtak a házukba kis magyarokat, gondolkozzanak el a (az emberi) hivatásukon. Ami engem illet, én már kezdetben, teljes egészében úgy véltem, hogy Németországban nagyobb volt a szükség mint Magyarországon. Talán túl sok és majdnem fárasztó ezeknek a kérdéseknek a sora, ezért naponta legyünk tudatában a mi mérhetetlen kivételezettségünknek; és inkább az igazságtalanság miatt (annak felszámolása érdekében) fáradjunk el.”¹⁴

Ez a pár sor is sokatmondó. Kiderül, hogy fél évig tartott Cortgenében a magyar gyermekek gondozása, felerősítése. További sorsukról e dolgozat írása közben keveset,¹⁵ szinte semmit sem tudunk, illetve történetük belesimul az országos gyermekgondozás egészébe. Mindezt láttatni szeretnénk az országos¹⁶

¹³ Ravasz László: *Emlékezéseim*. Kiadja a Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest 1922, 224.

¹⁴ Közlemények. In: GC, 208.

¹⁵ Nico L. M. Vlaming kortgenei lelkipásztor a magyar gyermekek 1924-es otltétérőli nem talált írásbeli feljegyzést a levéltárakban. A 2011. dec. 7-i szíves levelének adatai közül fontosnak tartom megjegyezni, hogy K. H. Miskotte elődjének neve Jan Frederik Lijsen, aki 1913. febr. 9. és 1920. jún. 13. között szolgált a cortgenei egyházközségben. Utódjának neve Annanius Marius van der Most van Spijk, cortgenei szolgálatának ideje az 1927–1942 közötti időszakra esik, onnan ment nyugdíjba 1942. okt. 30-án.

¹⁶ Hollandia és Belgium magyar gyermekeket mentő akciójának a történetéhez az alábbi forrásokat ajánljuk: Egy 200 oldalas illusztrált útleírás jelent meg 1925-ben. Címe: *Met de Belgische pleegouders naar Hongarije. Een Reisverslag*. 12–22 August 1925. (Ez az album kiadó és szerző feltüntetése nélkül jelent meg. Magyarul: *Belga nevelőszülőkkel*

és különösen a zeelandi gyermekakció keretében, örömmel jelezve, hogy utóbbiról, jóllehet hiányos adatokkal, egy korabeli összefoglaló készült.¹⁷

Magyarországra. Útleírás.; Beets-Damste, H. A. C.: Over Hongaarsche Brieven en Hongaarsche Kinderen in Nederland in 1919 en volgende jaren. In: *Hongaarse Courant* VII. jaargang, 1937. 14; *De Hongaarsche Heraut* (A Magyar Hírnök). Szerkesztette dr. Sebestyén Jenő. (1922 októberétől 1927 szeptemberéig jelent meg.); *Belgiumi Magyar Könyv*. Szerkesztette dr. Szántó Antal, Brüsszel 1934, 1935, 1936, 1937; Velde, Marcel van de: Hoe Hongarije tot ons kwam. In: *Hongaarsche Courant*. Officieel orgaan van de Hong. Ver. „Fraternitas”. Utrecht 1943, XIII. Jg. 50; *Belgiumi Magyar Közlöny*. Magyar időszaki havilap. Szerkesztette Déry Béla belgiumi magyar főlelkész. A lap 1945–1956 (?) között jelent meg Brüsszelben; Gergely Ferenc: Száz vonat aranyvetélőként jár Európa átokverte földjén. Részlet a holland–magyar gyermekmentő akció történetéből, 1919–1928. In: *Confessio* XI. évf. Budapest 1987/4; Kun, Nicolas de Kozma: *Onze siecles de relations Belgo-Hongroises et Luxembourg-Hongroises* (A belga–magyar és a luxemburgi magyar kapcsolatok tizenegy évszázada). A Magyar Ház – Maison de la Hongrie kiadása, Bruxelles – Kolozsvár 1999, 384; *Kálvinista Szemle*. Református Egyháztársadalmi Hetilap. Szerk. dr. Sebestyén Jenő, Budapest 1925-ös évfolyam; „*Tebenned bízunk eleitől fogva.*” A magyar reformátusság körképe. Készült a Magyar Reformátusok II. Világtalálkozója. Szerkesztette Barcza József és Bütösi János. Debrecen 1991; Nagy Géza: Egyházunk kapcsolatai a holland református egyházzal. In: *Református Szemle* 1991/2, 127–131; Pótor Imre: Magyar gyermekeket mentő akció Hollandiában. In: *Református Egyház* 49. évf. 1997/11 november, 250–251; Mezősi Kamilla: A hollandiai magyar gyermekküldetés az 1920-as években. In: *Honismeret* 29, 2001/2, 78–92.

¹⁷ Douw, A. M. Wessels: Zeeland en Hongarije. In: *Ons Zeeland* 1927/3–4. Az alábbi adatokat a további kutatás ösztönzése érdekében soroljuk fel:

- Wissenkerke területén 60 gyermeket fogadott Verhorst polgármester, v. d. Linde lelkész és J. V. d. Maas gazda;
- Krabbendijke községe 40 gyermeket karolt fel W. A. Dekker lelkész irányításával;
- Kruiningen gyülekezetébe 24 gyermek érkezett Diederiks lelkész és felesége közreműködésével;
- Domburg helységben H. J. Hak lelkész és hívei 16 gyermeket fogadtak;
- Wolphaartsdijk nevű faluban dr. Preuniger orvos több mint 30 magyar gyermeket és tanítónőjüket szállásolta el;
- Hoek egyházközségének E. Raams nevű lelképásztora szintén fogadott gyermekeket és Vlake vasútállomásáról rendszeresen elkísérte a vízi utakon a gyermekcsoportokat az elosztó központokig;
- Ijzendijke falujában dr. I. J. Talsma orvos, a Zeeuwsch–Hongaarsche Comité tagja koordinálta a gyermekek befogadását;
- Cortgene községében K. H. Miskotte lelképásztor vezetésével szervezték meg a gyermekakciót. A cortgenei polgármester neve Jan Snellen, 1918 és 1925 között viselt tisztséget;
- Goes községben Ph. Wessels Kzn. és A. L. van Melle atyafiak működtek közre a koordinálásban;
- Cadzand falujába 1925. január 21-én érkeztek gyermekek; a lelkész neve: H. F. du Puy. A gyermekek májusban és szeptemberben tértek haza, nevük: Bencédi Dénes, Bertók Ilona, Borsi Ferenc, Frisch Richard, Jeney Géza, Vamosi Nagy (Mes) Emese, Pincközy Károly, Bán Klára, Bodács Irén, Erős Franciska, Huszke Irén, Kálmáncsehi (Kalmanchely) Irén, Keresztes Lenke, Somlay Júlia, Vince Margit, Winhoffer Piroska. Egy Katalin nevű gyermek családnevét kifelejtették.

A zeelandi bizottság, a Zeeuwsch-Hongaarsch Comité eredményes tevékenységéről

Véleményünk szerint a cortgenei gyermekek otléte is ennek a koordináló csoportnak köszönhető, amelynek W. A. Dekker lelkipásztor (Krabbendijk) volt az elnöke, a vezetőségi tagok között pedig ott találjuk H. Dronkers német konzult (Middelburg). Middelburg, Vlissingen, Waarde és Wissenkerke községekben már 1920 után megalakultak a gyermekekről gondoskodó bizottságok.

A magyar nyelvet megtanuló Dekker¹⁸ lelkész hívta segítségül dr. Kállay Kálmánt,¹⁹ aki Zeeland számos gyülekezetében prédikált vagy tartott vetített

¹⁸ Willem Abraham Dekker (1888–1975) lelkész, a Debreceni Egyetem díszdoktora annyira ragaszkodott a magyar református egyházhoz, hogy 1931. aug. 27-én a Magyar Lelkesi Szövetség tagja lesz. Életről: Prof. W. A. Dekker te Breskens 50 jaar hervormd predikant. In: *Provinciale Zeeuwse Courant* 1966. 09. 09., illetve: Ds. W. A. Dekker vijftig jaar predikant. In: *Friesch Dagblad* 1966, 09.09. Teológiai, magyarságszolgálati, ismeretterjesztő műveinek és cikkeinek jegyzékéből az alábbiakat emeljük ki: *Jézus hívása a szenvedőkhöz*. Budapest 1928; Hoe zien Hongaarsche theologen Karl Barth? In: *Onder eigen vaandel* Jg. 6, nr. 3, 183–200. Különkiadásban is megjelent: *Hoe zien Hongaarsche theologen Karl Barth?* Veenman, Wageningen 1931; De nieuwste Hongaarsche dogmatiek. In: *Onder eigen vaandel* Jg. 8, nr. 4, 260–272. Különkiadásban is: *De nieuwste Hongaarsche dogmatiek*. Wageningen 1933. (Az erdélyi teológiai gondolkodásról, Tavasz Sándor *Dogmatikájáról*, Makkay Sándorról, Nagy Gézáról ír. Erre nézve ld. Csűrös József: *Holland kritikák magyar teológiai munkákról*. In: *Az Út* 1933, 126.); De Universiteit van Pápa. Grepen uit het verleden van vier eeuwen. In: *Stemmen des tijds* Jg. 22. Különkiadásban is: *De Universiteit van Pápa: Grepen uit het verleden van vier eeuwen*. Ruys, Zutphen 1933; Secten in de huidige Hongaarsche Hervormde Kerk. In: *Onder eigen vaandel* Jg. 10, nr. 1–2. Különkiadásban is: *Secten in de huidige Hongaarsche Hervormde Kerk*. Veenman, Wageningen 1935; Bisschoppen van Debrecen. In: *Onder eigen vaandel* Jg. 13, nr. 1, 41–63. Különkiadásban is: *Bisschoppen van Debrecen*. Veenman, Wageningen 1938; De Hoogeschool van Debrecen (1538–1938). In: *Stemmen des tijds* Jg. 27, nr. 2, 130–156. Különkiadásban is: *De Hoogeschool van Debrecen*. Veenman, Wageningen 1938; *Van godsdienst en vaderland: Hooflijnen uit de geschiedenis der Hongaarsche letterkunde*. Callenbach, Nijkerk 1939; Het Hongaarse kerklied. In: *Kerk en eredienst* Jg. 6, nr. 1, 38–50. Különkiadásban is: *Het Hongaarse kerklied*. 1951. Pótor Imre úgy tudja, hogy W. A. Dekker hollandra fordította Forró Imre tanulmányait, amelyeket a franekeri egyetemről és az ott peregrináló magyar diákokról írt. (Pótor Imre: *Dr. Tóth Endre, az egyházépítő professzor*. Disszertáció. Vásárosnamény 1996.)

¹⁹ Kállay Kálmán belgiumi és hollandiai munkálkodása már régen megérdemelt volna egy disszertációt vagy önálló tanulmánykötetet, hiszen körülbelül 3000 magyar gyermek németalföldi elhelyezése kapcsolódik a nevéhez. Hollandiában és Belgiumban egyforma lelkesedéssel buzgólkodott, ezért kell vele e jegyzetben kiemelkedően foglalkoznunk, és pedig azért, hogy a munkássága beépüljön a köztudatba, ugyanis véleményünk szerint már feleútján abbamaradt volna a gyermekmentés és az utógondozás. Irodalom: Erdős Károly: D. Dr. Kállay Kálmán (1890–1959). In: *Református Egyház* 1959 és Pótor Imre: Kállay Kálmán prof. élete és egyházépítő szolgálata II. In: *Református Tiszántúl* 5. évf. 1997/2, 17–18. Dr. Pótor Imre egyháztörténész tanulmánya örvendetes többletet hoz (Kállay Kálmán professzor élete és egyházépítő szolgálata. In: *Tanulmányok egyházunk múltjáról*. Vásárosnamény, 2002, 62–70), de távolról sincs kimerítve a téma, tovább kell folytatni a kutatást, Angliára is ki kell terjeszteni. Kállay

képes előadást, vasárnaponként olykor három helyen is. Jelentős volt az adakozás összege is, amelyet a szervezők úgy hirdettek meg, hogy a zeelandiak pénzéért saját maguk vállalják a zeelandi–magyar gyermekgondozást: Voor het Zeeuwsche geld, ook Zeeuwsch-Hongaarsche kinderen. Nemes verseny alakult ki a tartományban, alig volt olyan gyülekezet Zeelandban, ahol ne fogadták volna szívesen a magyar gyermekeket.

A gyermekeket szállító vonatokra a Rosendaal–Vlissingen közötti szakasz állomásain várakoztak a nevelőszülők, más helyekről a villamosok, autóbuszok és a gőzhajók ingyen szállították a 8 és 14 év közötti életkorú gyermekeket, akik

(1890–1959) a Konventnek 1921-től 1923-ig volt a titkára. Utrechti teológusként, három tanulmányi év alatt 1911 és 1914 között, mint a Stipendium Bernardeinum diákja, anyanyelvi szinten tanult meg hollandul. Hazatérve, helyettes lelkész lesz Hontfüzesgyarmaton, aztán 1916 nyaráig hitoktató Bukarestben. Rövid ideig, 1917 elejéig tábori pap, azután Kórogyon lelkész. (Ld. Zoványi Jenő: *Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*. Budapest 1992, 224.) Onnan ismét Bukarestbe kerül, ahol lelkész és egyúttal az óromániai egyházmege tanfelügyelő esperese is az 1918-as év októberétől. A trianoni békediktátumot követően ismét menekülnie kell, Pápara kényszerül távozni, ahol 1920-tól helyettes tanár.

A *Hongaarsche Heraut* (HH.) az 1922-es októberi számában a 7. oldalon azt közli, hogy dr. Kállay Kálmán konventi titkár és a budapesti teológia magántanára, holland nyelvet és kultúrát tanít a budapesti Holland Magyar Iskolában, annak a négy osztályában, ahol a Hollandiából visszatért gyerekekkel foglalkoznak, és pedig azért, hogy ne felejtsek el a nyelvet. Kállayt a holland Vredenburch báró kérésére Ravasz László küldte Hollandiába, azután pedig Belgiumba, és ő a feladatát a püspök véleménye szerint „ragyogóan oldotta meg [...]. Sok gyülekezetet végigprédikált, sok új helyet szerzett, s igen nagy összeget gyűjtött össze perselypénzekből.” (Ravasz: *Emlékezéseim*. 224.) A HH. (1926, 55. old.) tudomást szerzett arról, hogy Kállaynak az indiai újságokban publikált cikkei hatására a gyermekakció támogatására Semarang keresztyén iskolájának holland igazgatója is küldött 950 guldent. Ezzel a 27 millió koronát kitevő összeggel Kállay a nyíregyházi leánykálvineumot segítette. Időrendi sorrendben a HH. híradásai nyomán tudjuk: Kállay 1923 januárjában Hollandiába utazik és március közepéig már 800 gyermeknek szerez szállást. Az *Evangelisch Zondagsblad* 1923. ápr. 1-i száma (Jg. 47 – példánya a Hágai Királyi Könyvtárban) Kállay tömegeket mozgató sikeréről ír a leeuwardeni előadása nyomán. Alphen a. d. Rijn egyházközségében Kállay Kálmán a Jer 9,17–21 versei alapján ecsetelte hazája szomorú állapotát. Imádkozásra és a szeretet gyakorlására kérte fel a hallgatókat, azután pedig az éhező Magyarország egyházainak gyűjtöttek (ld. *De Rijnbode* 1924. febr. 16-i szám, 2). Belgiumba készül 1924 februárjában, és kiküldetését 1924 szeptemberében még egy évre meghosszabbítják – tudósít a HH. A Magyar Külügyminisztériumba címezve, 1924. febr. 24-én róla is elismerően ír a Magyar Gyermekvédő Liga hágai megbízottja: „Kötelességemnek tartom Nagyságod nagybecsű figyelmét négy személyre ráterelni, kiknek neveik az odaadás, fáradhatatlan munkásság, önfeláldozás és szeretet könyvében aranybetűkkel lesznek beírva. Ezen négy személy: dr. Kállay Kálmán, dr. Knebel Miklós, gróf Bissingen Erzsébet és Sima Klára kisasszony. Ilyen emberek sokasága indította és tartotta életben a mozgalmat.” Ld. Gergely Ferenc: *i. m.* 20. Horthy Miklós kormányzó a magyar gyermekekért végzett szolgálatáért a Magyar Vöröskereszt érdemkeresztjével tüntette ki Kállay Kálmánt 1925-ben (ld. *Dunántúli Protestáns Lap* 37. évf. 1925/10–11, márc. 15., Pápa, 39).

általában három hónapig maradtak a holland családoknál. Személyi igazolványuk nyelve francia és magyar, útlevíként szolgált. A kis magyar–holland szótárt hamar megtanulták, másfél hónap múltával már folyékonyan beszéltek, persze zeelandi tájszólással. Feljegyezték, hogy azt, aki Romániát vagy a románokat emlegette, azt nem tűrték, azzal szembeszálltak. Arra is emlékeztek, hogy a magyar fiúk néha hajba kaptak és a számonkérés előtt elillantak, gyorsan félretéve az okokat. Ezt maga Kállay Kálmán is tapasztalta Vlissingenben, amikor a Michiel de Ruyter-féle emlékhelyeket látogatta meg a kikötővárosban.

H. M. Wessels Douw számára is életre szóló benyomást tett a Cortgene szomszédságába érkező gyermekcsoport, pontosabban a Wissenkerke gyülekezetébe vonulók serege. Mintegy hatvan gyermek szállott ki a komphajóról Cortgene kikötőjében, és látni kellett volna, hogy miként vonultak ki a fogadásukra a parasztok a kocsikkal és mindenféle szállítóeszközzel. Micsoda felvonulás volt az, jegyzi meg a szemtanú. A gyermekeket magyar tanítónő kísérte és ottlétük idején, meghatározott tanrend szerint folyamatosan oktatta őket egy erre berendezett iskolateremben, amelyet a wissenkerkei közigazgatás utalt ki számukra.

Említettük már, hogy Dekker lelkész megtanult magyarul, és így kerülhetett sor arra, hogy Kribbendijke egyházközségében az odakerült negyven gyermeknek magyarul tartott vallásórát, a nagyobbakat pedig kátéoktatásban részesítette.

A Zeelandi Magyar Bizottság vezetőségét: W. A. Dekker lelkészt, Ph. Wessels Kz. titkárt (Goes) és A. L. van Melle pénztárost (Goes) a magyar kormány 1927-ben érdemkereszttel tüntette ki a sikeres gyermekakció zeelandi megszervezéséért.

A hollandiai gyermekmentés kezdetének rövid történeti áttekintése

Nyomorakció! Tábori Kornél²⁰ hírlapíró és fényképész nyomán nevezték így a túlélés és a helyreállítás szolgálatát, amelyben a gyermekmentés szerepelt az első helyen.

²⁰ Tábori Kornél (Szolnok, 1879. június 27. – Auschwitz, 1944. július ?). Tábori 1920-ban Budapesten egy kemény kötésű fényképes dokumentumkötetet is készített, amelyben az 1920-as nyomorakciót örökítette meg: Egy halálraítélt ország borzalmaiból címmel. Angol, francia és olasz nyelven is megjelentették a művet Huszár Kálmán miniszterelnök felkérésére és az amerikai metodista püspökök tanácsára, akik 1920 elején látogattak Magyarországra. Tábori filmet is készített, amelyet Prohászka Ottokár püspök bevezetőjével 1920. febr. 17-én bemutattak az Uránia színházban. A tízezer korona honoráriumot Tábori más jutalmazásaival együtt befizette a nyomorenyhító alap számlájára. Vetített képes előadást tartott számos helyen Svájcban, Belgiumban és Hollandiában. Valószínű, hogy Kállay Kálmán is használta az általa összeállított anyagot.

A maradék Magyarországon húszezernél is több volt a hadiárvak száma, és országosan csak harminckét hely volt a három protestáns árvaházban.²¹ Ez annyira döbbenetes, hogy a továbbiakban olykor betűvel is kiírjuk a számokat, nehogy sajtóhibának tűnjenek.

A háborús veszteségek mellett az 1919-es esztendőben aztán minden szinten tetőzött a nyomor, főleg a kommunista forradalom kiterjedésének és a román megszállásnak a veszélye miatt. Jóllehet 1919-ben a már közlekedő vöröskeresztes vonatok gyermekeket is szállítottak az őket befogadó nyugati elosztó központokba, ezeknek a megörökítéséről alig maradtak fenn adatok vagy még nem kerültek elő.

A szükség, de maga az élet példázta és vetítette elő a magyarok számára is azt a keresztyén gondolkodás szerinti megoldást, hogy szabad és kell is kopogtatni a hittestvérek ajtaján, vagy csak egyáltalán el kell indulni, mert a kapukat már előre kitárták. Ilyen tudósítást találunk 1920 jan. 13-án:

„Holland segélyezési akció Budapesten. Fledderusné, a holland főkonzul felesége, a magyar gyermekek megmentéséért a holland Vöröskereszt akciójaként csecsemőkelengyét és gyermekruhát oszt szét 40–50 asszony segítségével.”²²

Szomorúan nevezetes, hogy 1918 márciusától 1920 nyaráig Európában ezrével szedte áldozatait a spanyol nátha, és gátló tényezőként befolyásolta a nemzetközi gyermekmentést. Önmagáért beszél, hogy a közlekedés helyreállítása után a holland lakosság azonnal fogadta az ausztriai és németországi éhező gyermekek nagyszámú seregeit. Több helyen is olvastuk, hogy Hollandiában megközelítőleg 150 000 gyermeket tápláltak időszakosan a két világháború között. A háború alatt a semleges Hollandia a belga menekültek tízezreit fogadta be, a kormány több mint tízmillió guldent költött a segélyezésükre. A gyermekeket külön számolva, 1914-től 1922-ig 6080 belga állampolgárságú gyermeket tápláltak Hollandiában, tehát nem kellett feltalálni a magyar gyermekmentést, hanem a befogadókészségre alapozva egyeztetni kellett, megszervezni az utaztatást és a családi elhelyezést. Az akció eszmei előkészítői Hollandiában és Magyarországon: Antal Géza dunántúli püspök és holland felesége, az erdélyi gróf Bánffy Miklós, Kuyper Henriette és Kuyper Katalin, a teológus és volt miniszterelnök Abraham Kuyper lányai, Sebestyén Jenő budapesti teológiai tanár,²³ Kállay Kálmán teológiai tanár, Vredenburg

²¹ Galambos Zoltán: *Hongaarsche kinderen in Nederland*. In: *Hongaarsche Heraut* Jg. I. nr. 4. 1923 Jan., 25–26; Biberauer, Richard: *Een lieflijke Oase in de Woestijn*. In: *Hongaarsche Heraut* Jg. I. nr. 5. 1923 Febr., 33–34.

²² In: *Pesti Napló* 1920. jan., 13. szám.

²³ Sebestyén Jenő: *Het communisme en zijn ware gedaante*. Kampen 1925. Bérczes Tibor: *A magyar Kuyper. Sebestyén Jenő tevékenysége a magyar–holland református kapcsolatok építésében*. In: *Confessio* 1987/IV. *Emlékkönyv Sebestyén Jenő születésének 100. évfordulójára*. Szerkesztette dr. Ladányi Sándor, Kiadja a Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest 1986.

báró,²⁴ Fledderus főkonzul,²⁵ a Hollandiában tanuló magyar ösztöndíjas diákok, meg sokan mások a református egyház hívei közül. Dr. A. Schelvenné-Balogh Irén, aki orvos férjével Haarlemben lakott, oroszánrészt vállalt a református Centraal-Comité megszervezésében. Római katolikus részről Huszár Kálmán miniszterelnök,²⁶ Schrotty Pál, Tóth Tihamér és Knébel Miklós²⁷ lelkesek vállalták a szervezést és a vele járó felelősséget. A református sajtóorgánumok közül a *Kálvinista Szemle* és a *Hongaarsche Heraut* – mindkettő Sebestyén Jenő alapításában és szerkesztésében – vállalta fel a gyermekek ügyét.

Fogalomalkotás céljából szükségesnek tartjuk a létező összefoglalások és eredményeinek a bemutatását. A magyarországi Országos Gyermekvédő Liga kimutatása szerint 1920 és 1930 között 61 447 gyermek vett részt a gyermeküdültetési akcióban, a fogadó országok: Anglia, Belgium, Hollandia, Svájc és Svédország, de mellettük más államokról is tudunk, ahol magyar gyermekeket fogadtak. Hollandiában hivatalosan 28 053-an, Belgiumban 21 542-an Svájcban 10 680-an fordultak meg, de a valóságban mindhárom országban nagyobb volt a számuk. A Liga budapesti irodáját hozzávetőlegesen ezer holland, öt-száz belga és négyszáz svájci nevelőszülő kereste fel.

Hollandiába 1920. febr. 10-én indult az első gyerekvonat a magyar Liga és a hollandiai Centraal-Comité szervezésében. A szerelvényt, egy kórházvonatot, a magyar Hadügyminisztérium bocsátotta rendelkezésre, és arról is több helyen olvasunk, hogy az első vonat költségeit a holland királyi család fedezte. A 600

²⁴ Willem Carel Adrien Vredenburg (1866–1948) szerkesztő, a holland Országos Számvevőszék tagja, 1918-tól a Christelijk-Historische Unie elnevezésű politikai párt titkára, a jog- és az államtudományok doktora, Debrecenben díszdoktorátussal ismerték el közéleti tevékenységét 1925. okt. 7-én. Első neje (A. M. E. C. Havelaar) 1924-ben elhunyt, második házasságkötése alkalmával feleségül vette 1927. márc. 1-én Pozsonyban báró altorjai Apor Henriette Caroline Marie Josephine kisasszonyt. Ld. kitűnő népszerűsítő művét: *Hongarije en de Hongaren*. Leiden 1936.

²⁵ Fledderus főkonzul emlékére helyezték el az Üllői út 4. szám alá a következő feliratú emléktáblát: „J. P. Ph. Clinge Fledderus Holland Királyi Főkonzul 1911–1946-ig e házban fejtette ki áldásos működését. A magyarság számára megmentett gyermekek és az egész magyar nép hálája jeléül állította: Budapest Székesfőváros Közössége.” Amikor a németek megszállták Magyarországot, Fledderus konzult és családját egy uszályon száműzték Isztambulba.

²⁶ Karl Huszár: *De dictatuur van het proletariaat in Hongarije*. Authentieke beschrijving van het bolchewistisch schrikbewind, met medew. van vakspecialisten [Turi, A. – Szekacs, B. – Lox, A. V. e.a.] samengest. door Huszar, K. Voor Nederland bew. en met toelichtingen voorz. door H. Schaapveld. Roermond – Romen 1921. *Die Proletarierdiktatur in Ungarn*. Wahrheitsgetreue Darstellung der bolsschewistischen Schrecken Herrschaft. Mit Beitr. von [B. Szekacs, A. Turi, V. Lox u.a.] Hrsg. von Huszár, K. Kösel & Pustet, Regensburg 1920.

²⁷ Hermán M. János: Gyermeatmentés Belgiumban (1923–1930). In: *Korunk* 1998/12, 115–118. Borovi József: *Magyar katolikus lelkipásztorok szolgálata Hollandiában*. Szent István Társulat, Budapest 2002, 39–44.

gyermeket (340 fiú, 260 leány) – valamennyien hat és tizennégy év közöttiek – 20 ápolónő, 10 diakonissza és 2 orvos kísérte. A protestáns gyermekvonatok mintájára 1920. május 26-án háromszáz főnyi katolikus magyar gyermek-sereget jelölt ki a Magyar–Holland Katolikus Gyermeksegély Bizottság. Mivel 14 és 17 év közötti serdülőket választottak ki az utazásra, és mivel az ifjak nehezebben alkalmazkodtak a holland életkörülményekhez, ezért szinte elriasztották a családokat a további vendégvárástól. Valahogyan az a hullám is szerencsésen lezajlott, és a katolikus lakosság is szívesen fogadta a római katolikus magyar gyermekeket, főleg dr. Knébel Miklósnak köszönhetően. Hálájuk kifejezésére, figyelemfelkeltő szervezéssel, 50 000 magyar gyermek ünnepelte 1920. április 30-án a holland királyi pár Julianna nevű leánygyermekének a születésnapját a Gellért-hegyen. Fledderus holland konzul rezidenciája előtt elvonulva, énekszóval, táncsal köszönték Hollandiának meg azt, hogy immáron kétezer négyszáz társukat fogadták szeretettel.²⁸

A magyar gyermekek létszáma 1920 és 1923 között: Hollandiában 17 235; Svájcban: 6329; Belgiumban: 1128; Angliában 52; Svédországban pedig 131.²⁹

Feltétlenül szólnunk kell a magyar katolikus vonalon történt gyermekmentés kimutatásairól is, hiszen csak így egészül ki ennek a nagy horde-rejű szolgálatnak az arculata. „Egymás terhét hordozzátok”, ez volt a római katolikus szállást szerző bizottságnak a jelmondata, amelynek a tagjai a „Hongarije in nood” (Szükséget szenvedő Magyarország) alapítvány keretében tevékenykedtek és 25 gyermekvonat indításáról-fogadásáról gondoskodtak. Az általuk adminisztrált gyermekek száma 1920 és 1923 között 10 578.³⁰

A két azonos időszakra eső kimutatás között lényeges eltérést látunk, de egy alapos feltérképezés nyomán talán pontosabb számokkal szolgálhatnak a kutatók. Schrotty Pál, aki az akció csírázásától kezdve teljes rálátással bírt a gyermekmentés folyamatára, 1923 elején írja, hogy 1922. okt. 1-ig a hollandok „6581 (hatezer-ötszáznyolcvanegy) magyar katolikus gyermeket vittek ki jószívű emberlakta, áldott hazájukba”.³¹ Ez a megbízhatónak tűnő szám is

²⁸ In: *Világ* (A szabadkőművesek napilapja). Budapest 1920. május. 1-i szám. Beszédes fényképanyag a *Vasárnapi Újság* 67. évf. 1920/9. számában: címlapján az 50 000 gyermekről a Gellérthegyen, a 99. lapján Huszár Károly és Fledderus konzul, a 100. lapján a Hollandiába utazó gyermekek beszállása a vonatba és egy másik képen Horthy Miklós kormányzó neje a búcsúztatók között a Keleti Pályaudvaron. (Ld. még: *Magyar Nemzet*, 1996. május 21-i szám, 16.)

²⁹ In: *Hongaarsche Heraut* Jg. II. 1924. aug., 86.

³⁰ Mihályi, Dr. I. G.: De R. K. Huisvestingscomité voor „Hongarije in Nood”. In: *Schetsen over de betrekkingen tussen Nederland en Hongarije*. Uitgegeven door de Aalmoenen der Hongaren in Nederland. Druk: Abdij van Beerne, Heeswijk 1955, 49. Mihályi adatainak forrása a következő mű: *Gedenboek Ned. R. K. Huisvestingscomité 1914–1924*, 's-Hertogenbosch 1924, 1–216.

³¹ Schrotty Pál: A hollandi gyermekakció. In: *Egyházi Lapok* 1923/1 febr. 30. Dr. Schrotty Pál (1886–1960) 1919 és 1922 között dolgozott ferences szerzetesként a hágai magyar követségben. Életútjára nézve ld. Borovi József *i. m.* 26–30. Schrotty Pál a

mutatja, hogy idővel, felekezeti versengés nélkül, a részekből rekonstruálni lehet az adatokat. Ugyancsak Schrotty Pál jegyzi meg csodálattal 1923 februárjában, hogy:

„Ha ma mégis még mindig vonat vonat után indul Hollandiába, ez a magyar katolikus gyermekakció apostolának, dr. Knébel Miklós Esztergom Főegyházmege papjának köszönhető, ki városról városra, faluról falura jár, és holland nyelven belepredikálja a fogékony holland szívbe a 'Regnum Marianum' szenvedéseit és gyermekeinek leírhatatlan nyomorát.”

Tudunk róla, hogy a külföldön élő hollandok szövetsége is támogatta az úgynevezett „magyar ügyet”, és a Dordrechtben szervezett 1923-as nagy kiállításán magyar részleget is szerveztek.³²

A gyermekakciót 1927-re „hivatalosan” már lezártnak tekintették, de az még 1930-ig folytatódott, főleg magánkezdeményezésből és egyházi vonalon. A visszatérő vonatokban nagy mennyiségű ruhát, élelmiszert és hasznos ajándékokat küldtek haza a gyermekekkel; ezekkel a kimutatásokkal is szükséges foglalkozni, meg a Magyarországon fenntartott holland konyhák, otthonokkal és iskolákkal. Létezik továbbá hozzávetőleges kimutatás a külföldön elhunyt, az örökre kint maradt és a visszatért gyermekekről is.

Az irodalmi művek sokasága is arról tanúskodik, hogy a gyermekek iránti szeretet csodákat cselekedett, a kényszerű emigrációval és árvasággal járó fájdalmat és örömet egyaránt megörökítették. Cardyn professzor vallomása például annak a magyarság iránti páratlan érdeklődésnek a mibenlétéről szól, amelyet a gyermekek ébresztettek benne:

„Ebben az évben lesz tíz esztendeje – mondja kifogástalan magyar kiejtéssel, mintha valami magyar professzor beszélne –, hogy a magyarokkal, helyesebben mondva, magyar gyermekekkel megismerkedtem. Addig nem is igen tudtam, hogy a magyar kulturális élet milyen magas fokon áll, mer nemigen érdeklődtem Magyarország után. A gyermekek keltették fel érdeklődésemet. Rokonoknál, ismerősöknél látogatásaim alkalmával találkoztam velük. Udvariasságuk, közvetlenségük megkapta a lelkemet. A nyelvüket nem értettük, beszélni sem igen tudott velük

Római Katolikus Huisvesting Komité nevét és tevékenységének lényegét így magyarártja: „Családgondozó-felruházási komité”. Ennek egyik védnöke illusztris személy volt, naponta áldozó katolikus ember, akkor holland miniszterelnök: Charles Joseph Marie, Ruijs de Beerenbrouck.

³² Dr. A. Eekhof: *Hongarije*. Overdruk uit het Gedenkboek van het Algemeen Nederlandsch Verbond 1898–1923, 151–171. (Ld. még: Viski J.: *De volkskunst der Zevenburger Hongaren*. Haarlem 1923; Westerbeek van Eerten, J. J.: *Uit der Hongarenland*. W. Kirchner, Amsterdam 1922; Noppen, H. J.: *Eenige indrukken en beschouwingen over Hongarije en zijn bevolking*. Den Haag 1929.)

senki, de velem együtt mindenki az első pillanatban megszerette őket. Azt gondolom, valami különös nemzeti varázs áradt ezekből a gyermekekből [...]. Ettől kezdve sokszor ott voltam a gyermekvonatok érkezésénél és legtöbbször budapesti utaimat is gyermekvonattal tettem meg. Lehetetlen tollal leírni azokat a megható jeleneteket, amelyeknek a belga állomásokon és Budapesten, a gyermekvonatok érkezésekor és indulásakor szemtanúja voltam. A belga szülők búcsúja éppenúgy megható volt, mint a magyar szülőké az állomásokon [...]. Sokszor a belga szülők talán több könnyet hullattak a magyar gyermekért, mint édes szüleik.”³³

Tehát a búcsúzás, az indulás és az érkezés volt az a momentum, amely a két költői lelkű, de különböző formátumú teológust, Miskotte és Cardyn professzorokat egyaránt megragadta és megindította, annyira, hogy írásban is fontosnak tartották a megörökítését, azt, hogy milyen lelkület-változtatásra képes a kicsinyek ereje, akiket halálos komolyan kell venni.

Akkor sem ők, sem a magyar egyházi vezetők nem gondolhattak arra, hogy az akció valamikor, valaha is megismétlődhet. Sajnos, hogy Európát huszonkét év után ismét átok verte, ezúttal egy fergeteges pogányabb. A második világháború után a militáns ateizmus keleten a szeretetszolgálatot is korlátozni merete, esetenként még bilincsbe is verte.

A kommunista ideológiának, akárcsak a faszizmusnak, nem volt, nincs mondanivalója az élet szentségéről. Rendszereik képtelenek voltak belenyugodni abba, hogy az ország, a hatalom és a dicsőség az Istené, és nem az üdvelméleteket propagáló államokat illeti. Ezért indulhatott keservesen csak három gyermekvonat Hollandiába címkézve: két katolikus és egy protestáns szerelvény, arról az állomásról, ahol korábban, húsz éve, a századikat indították.

Az élettapasztalat bőségesen tanúskodik arról, hogy a szeretetszolgálatot végzőket, de még az arra buzdítók munkásságát is mindig áldás kísérte. Így tekintünk Kornelis Heiko Miskotte és a cortgenei gyülekezet gyermekeinket fogadó szolgálatára. Emlékük legyen áldott!

Végül: huszonnyolcezer gyermek került Hollandiába az új határok közé kényszerített nyomorgó Magyarországról, ami óriási eredmény. A leszakított országrészek gyermekei csak elvétve, kis létszámban jutottak külföldre, még Magyarországra is alig utazhattak.

³³ In: *Belgiumi Magyar Könyv*. 1935, 85–86. Dr. Albert Cardyn (Antoon Albert Cardijn) az Arschot városában lévő Sint Jozefscollege paptanára volt. Életéről (1892–1938. május 19.) és magyar gyermekeket mentő belgiumi munkásságáról *In memoriam* címmel írt a magyar nyelvet szintén ismerő Arnold Ghesquiere a *Hongaarsche Courant* 1938-as számában. – Cardyn holland nyelven ismertette a magyar irodalmat, többek között Prohászka Ottokár és Tóth Tihamér műveit fordította holland nyelvre.

Amikor 1926. április 17-én, Budapesten a 100. szerelvényt búcsúztatták, Ravasz László modern kereszteshadjárához hasonlította a nemzet kicsinyeinek a győzelmét, akik egyszerű gyermeki lélekkel hódították meg a külföld szívét:

„Ez a száz vonat aranyvetélőként jár Európa átokverte földjén [...]. Legyenek áldottak a kezek, amelyek útrabocsátják és fogadják!”